

Kitaplar Çantamızda Ayaklar Pedallarda: Özgürlük*

The Books in our Bag, the Feet on the Pedal: Freedom

Aytaç Kayadevir**

Öz

Bisiklet ve kitapları bir arada düşünebiliriz miyiz? İlk bakışta zor gibi görünse de, özgürlük bağlamında ele alındığında, bisiklet ve kitaplar arasında yakın bir ilişki olduğu söylenebilir. Bisiklet için “özgürlüktür” denir, kitaplar içinse “özgürleştirir”. Bisikletin özgürlük olduğundan kasıt, onun, mevcut düzene karşı bir duruş sergilemesi ile alakalıdır; yaşamı zorlaştıran mevcut düzenin yerine, başka bir dünyanın mümkün olduğuna dair bir inancı imler. Kitaplar özgürleştirir denildiğinde ise, bu söylem, doğrudan doğruya, kitapların içeriğini oluşturan bilgi ile alakalıdır. Kitapların içindeki bilgi ile donanan bireyler, ilkin bireysel düzlemde özgürleşerek, ardından toplumsal özgürleşmenin itici gücü olurlar. Burada kastedilen toplumsal özgürleşme, tam da, bisikletin imlediği başka bir dünyaya denk düşmektedir: İnsanlığın doğa ile dost olduğu, çocukların gönüllerince oyunlar oynayabildiği, savaş yerine barışın hüküm sürdüğü renkli bir dünya. Bisikletin imgelediği ve bizleri hayal etmeye zorladığı böylesi bir dünya, kitapların bizlere sunduğu bilgi ile özgürleşen dimağların kuracağı dünyadan başka bir şey değildir. Böyle bakıldığında bisiklet ve kitaplar, daha mutlu ve barışçıl bir insanlık adına, aynı maksatla simgeleştirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Bisiklet; kitaplar; özgürleşme; özgürlük.

Abstract

Can we think of bikes and books together? Even though it seems as something difficult to do at first sight, it can be said that there is a close relation between both. Bikes are called “freedom”, books are called “liberation”. What is meant by calling bikes as freedom is about their rebellious act towards current system; they imply the belief that another world is possible except the current system that makes life harder. When it is said that books make free, it is directly related to the information constituting the content of the books. Individuals equipped with the information in the books become, first individually and then socially, the driving force of liberation. What is meant here is social liberation exactly equals to another world that bikes imply: A world where humans are friends with nature, children play games after their hearts, peace reigns over war. Such a world that bikes imply and force us to imagine is not different that the one that free minds would create through the information with which books provide us. When considered from this point of view, bikes and books are symbolized, for the same purpose, for the sake of a happier and more peaceful humanity.

Keywords: Bikes; books; liberation; freedom.

* İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yöneticileri Topluluğu Bülteni Sayı 1’de yayımlanan makalenin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

This is the revised and extended version of the Bulletin of Istanbul University Information and Record Managers Club No 1.

** Kütüphaneci. e-posta: aytaç_kayadevir@hotmail.com

Geliş Tarihi – Received: 06.11.2015

Kabul Tarihi – Accepted: 30.11.2015

İki tekerlekli, zincirli, çın çın zilli, pedallı; binersin selesine, çevirirsin pedalları, gidersin yüzüne vuran rüzgâra karşı. Bisiklet denir adına. Kâğıt üzerinde bir sürü harf ve harflerden oluşmuş bir sürü kelimeler, cümleler ve cümlelerden paragraflar; başlarsın okumaya, çevirirsin sayfaları, okudukça gidersin bilmediğin diyarlara, düşünsel âlemlere. Kitap denir adına...

Şöyle bir düşününce, ilkin, bisiklet ve kitapları yan yana getirmek kolay gelmeyebilir insana. Belki de derdik ki, farklı dünyaların nesnelere her ikisi de, biri başka, öbürü bambaşka. Biri kitap, biri bisiklet. Ama birazcık daha düşününce... Acaba sahiden de o kadar apayrı mı bu iki şey birbirinden? Pek değil, sanki. En azından, kitaplara tutkun birinin, bir de bisikleti varsa şöyle gezip tozacağı, daha kolay fark edebiliyor, apayrı şeyler olmadıklarını, aralarında bir yakınlık olduğunu. Ama nasıl bir isim koymak lazım bu yakınlığa? Arkadaşlık olabilir mi? Neden olmasın?

Mademki bisikletler ile kitaplar arasında bir arkadaşlık var diyoruz, öyleyse bahsetmeye çalışalım biraz, dilimiz döndüğünce ve dahası zihnimiz el verdikçe. Önce bisikletlerden bahsedelim mesela, ayrı olarak, kitaplar da ardından gelsin. Bundan sonra, varsa dediğimiz gibi aralarında bir arkadaşlık, değilse apayrı dünyalara ait iki nesne, çıkacaktır zaten ortaya, biz istemesek bile.

Haydi, kaldıralım o halde perdeleri şimdi yukarıya da, çıkalım ortaya, bekletmeyelim daha fazla, yakışık almaz uzatmak girişi bunca. Sesimizi duyuralım Zeus ile Mnemosyne'nin güzel mi güzel kızlarına, yardımlarını esirgemezlerse bizden, kalkarız bu işin altından da nasılsa...

Bisiklet için kullanılagelen birçok nitelime vardır, birçok yakıştırma da yapılır. Burada hepsinden bahsetmenin imkânı yok; ama en bilinenini yahut en azından bu yazı itibarıyla bizim açımızdan en önemli olanını alalım: *Bisiklet özgürlüktür!* Kulağa ne kadar da hoş geliyor, öyle değil mi? İyi ama, özgürlük nasıl bir şeydir ki, bisikletin kendisi özgürlük olabilir? Özgürlüğün tanımı nedir mesela, nasıl ele almak lazım özgürlüğü? Bu soruların yanıtları o kadar çetrefilli, o kadar zordur ki, yedi kapılı Thebai'yi Sfenks'ten kurtaran Oedipus gelse, çözemezdi özgürlüğün ne olduğunu, nasıl tanımlamak gerektiğini. Gerçi biz, herhangi bir tanımlama peşinde değiliz; her yerde geçerli olabilecek "mutlak" tanımları yapmayı, böylesi mutlaklıkların peşinde koşmaya hevesli başkalarına bırakmak en iyisi. Ama şunun üzerine biraz düşünebiliriz: Bisikletin özgürlük olması nasıl bir şey olabilir ya da nasıl bir şey olmasından öte, aslında ne kastedilmiş olabilir? Tanım yapmayacak olsak bile, kendimizce, ne kastedildiği üzerine fikir yürütebiliriz. Bana öyle geliyor ki, bisikletin özgürlüğü, bir "karşı duruş"tur, bir şeylere itirazdır; özgürlük denilerek, aslında bu karşı duruşların, bu itirazların yöneleceği yer ifade edilmeye çalışılıyor, bisikletin kendi başına bir özgürlük olduğu değil. Nedir bu karşı duruş? Günden güne takip ediyoruz yahut bir şekilde duyuyoruz: Doğamız giderek çok daha ciddi boyutlarda tahrip ediliyor, temiz hava alma hakkımız giderek daha fazla kısıtlanıyor, otomobiller sokaklarımızı giderek daha fazla istila ediyor, hayatımız giderek daha fazla hareketsizleşiyor ve insanlar birbirine giderek daha fazla yabancılaşıyor, atomize oluyor ve

dahası dünyamız hala savaşlarla boğuşuyor ve daha saymadığım niceleri. İşte bisiklet tüm bunlara bir karşı duruştur! Düşünelim bir: Bisiklet doğayı tahrip etmez, aksine doğayla tümünden dosttur, bisikletin bir türünün kendisi zaten bir doğa sporudur; havayı da kirletmez, havaya, terlediğimizde terden başka bir şey bırakmayız; otomobiller gibi, çocuklara ait olan sokakları onların ellerinden almaz, çocukların orada oyunlar oynamasına mani olmaz, caddelerde trafiğin oluşmasına neden olup, boşuna vakit de kaybettirmez; hareketsiz kalıp, sağlıksız bir bedene sahip olmamızın da karşısındadır, yapılabilecek birçok spordan biri de bisiklettir zira; insanları birbirinden de yalıtmaz, otomobillere tıklıp, yalıtık bir şekilde bir yerden bir yere gitmek değildir maksat, bisikletliler, turlar düzenleyip beraberce gezmeye, tanışmaya ve dayanışmaya büyük önem verirler mesela ve bisiklet, savaşları da sevmez ve ona lanet eder! Bisikletin karşı duruşunun cisimleştiği noktalar bunlar. Fakat, sanki yine de bir şeyler eksik kalmış gibi, sanki başka şeyler de söylenebilirmiş gibi. Mesela, tesadüf değildir birçok barışçı örgütün bisikletli eylemler yapması veya bisikletleri eylemlerinde öne çıkarmaları, tesadüf değildir doğaya sahip çıkanların bisikleti önemsemeleri, tesadüf değildir toplumcu mühendislerin, şehir planlarında bisiklet kültürüne yer veren projeler önermeleri ve tesadüf değildir, çocukların, uçurtmalara olduğu kadar, bisikletlere de tutkun olmaları; ama daha derli toplu, daha bütüncül, daha açık seçik söylenemez mi bu karşı duruşun ne olduğu? Tamam, bir şeylere bir karşı duruştur, dedik ve saydık bir bir neye karşı durduğunu ve tesadüf olmadığını, dahası saymadığımız da bir sürü şey kaldı üstelik. Gerçi, biraz düşününce söylenenlerin yeterince açık olduğunu görmek zor değil; ama söyleyelim yine de: Daha temiz, daha doğa dostu, daha yaşanılabilir, daha insancıl ve daha barışçıl bir dünya için, bunların olmadığı günümüzdeki toplumsal formasyonlara bir itirazdır, bir karşı duruştur. Başka bir dünyanın mümkün olduğunu söyleyerek, günümüzün çarpık uygulamalarına bir almaşıktır, bir şeylerin değiştirilmesi gerektiğinin düşünülmesidir.

Bisikletin özgürlüğünden kasıt, olsa olsa, bunlardır işte. Boşuna denilmemiştir yani, laf olsun diye değildir: *Bisiklet özgürlüktür!*

Gerçi bisikletin dili olsa, konuşur söylerdi zaten, bize hiç gerek kalmadan. Madem ki dili yok, biz söyleyelim onun yerine, ne isterdi bisiklet. Hani dedik ya, günümüzdeki toplumsal formasyonlara ve söylemedik ama, (aynı bağlamsal düzlemde) onun gündelik hayattaki maddi izdüşümlerine karşı bir duruştur diye, öyleyse, bisiklet daha farklı şeyler istiyor olmalıdır, değil mi?

Bisiklet isterdi ki, her evin önünde bahçeleri olsun, bahçelerde bir sürü ağaç olsun, hem kardeşleri de olsun orada, başka bisikletler yani ve isterdi ki, bu bahçeler arasından yol alsın, ağaçlar arasından, betonlar arasından değil. Bisiklet isterdi ki, insanlar otomobillere tıklışmasın, klimaların yapay havasını solumaktansa, rüzgârı solusun, çevreyi duyumsasın, çevreye yabancılaşmasın. Bisiklet isterdi ki, insanlar birbirlerine de yabancılaşmasın, birlikte geziler düzenlesinler, bir yerde yere örtü atıp piknik yapsınlar ve birbirlerinin ruhlarına dokunsunlar. Bir de ne isterdi bisiklet bilir misiniz? Küçükken kendisine binen, gülen, eğlenen çocuklar, büyüyünce binmesin savaş uçaklarına, savaş gemilerine, tanklara. Gidonu tutan minicik eller.

büyüdüklerinde, insanları katleden silahları kavramasın ve bisikletten düşüp dizini kanatan çocuklar, büyüyünce göremesin bundan daha beter yaraları, savaşın akıttığı kanları! Bisiklet isterdi ki; rengârenk, gökkuşaklı, tertemiz bir dünya olsun, orada yaşayanlar barışsever olsun, dost olsun, kardeş olsun...

Becerebildik mi bilmem, bisikletin özgürlük olmasından ne kastedildiğini anlatmayı, hiç değilse biraz olsun? Beğenmediyseniz eğer, doğrusu üzülürüm buna. Fakat imkân yok daha fazla anlatmaya, elimizden gelen bu, koyduk işte ortaya, şimdi gidelim, geleceğiz yine az sonra, kitaplardan bahsedeceğiz dedik ya!

(Ara biter.)

Geldik! Ey Musalar, haydi durmayın öyle, bakın ara bitti, gelin de ikinci kez kaldıralım perdeyi, bahsedelim biraz da kitaplardan, görelim nereye varacak bu işin sonu da...

Bisikletler için denilir dedik ya “Özgürlüktür” diye, kitaplar için de benzer bir ifade kullanılır. Ama bu sefer, özgürlük değil de, özgürlüğe giden yol misali, *kitaplar özgürleştirir* denilir. Burada aslında çok da bir fark yoktur sanki; “özgürleştirir” ve “özgürlüktür” kelimeleri, yapı itibarıyla zaten birbirine yakındır, birisi isim hali, birisi daha eylemsel; öte yandan, anlam olarak çok da ayrımlı değildir zaten. Hatta aynı şeylerden bahsettiğini söylemek hiç de yanlış olmayacaktır. Ama biz şimdi, bisiklet ve bisiklet için söyleneni bir kenara bırakıp, kitapların özgürleştiriciliğine ışıldıklarımızı turalım.

“Kitaplar özgürleştirir,” dediğimizde, bunu, son kertede birbirinde bağımsız olmayan, ama başlangıç olarak biraz ayrımlı olan iki düzlemde ele almak gerekir: Bireysel düzlem ve toplumsal yahut kolektif düzlem. Önce, kısaca bireysel düzlem üzerinde duralım. Tabii öncelikle şunu hemen söyleyelim: Özgürleşme dediğimizde bağımsızlaşmayı anlamak lazımdır; bir kişiden, bir nesneden bağımsızlaşma anlamında, kendi öz benliğine kavuşma, kendini yaratabilme ve düşünüş ve eyleyiş anlamında kendi öz gücüne güvenebilmedir bu. Kitapların, bu süreçteki önemli rolü, kişinin bilgi ile karşılaşmasını, bilgi ile kuşanmasını sağlamasıdır. Kuşku yok ki, kişinin bağımsızlaşmasının, buradaki anlamıyla özgürleşmesinin, olmazsa olmazlarından biri, bilgidir, bilgiyle olan ilişkisinin derecesidir, başka deyişle bilgiyi kullanabilmesidir. Bunu bize sağlayacak şey ise (öncelikle) kitaplardır. Kitapların, bilgi sağlama anlamında tek araç olduğunu söylemek yanlışlığına düşmeyeceğim, yeri geldiğinde bir insan, bir ağaç, bir bulut, bir hayvan dahi bilgi kaynağı olarak düşünülebilir. Nitekim ilkel dönem insan topluluklarında olan da budur; ancak, modern diye niteleyegeldiğimiz toplumlardaki bilginin çok önemli bir kısmının kitaplarda ve o kitapların da onların evi olan kütüphanelerde olduğunu söylemek de yanlış değildir. Bunu anlamının en basit yolu, uzak tarihte ve çok yakın tarihte dahi, savaşlarda, kütüphanelerin ve arşivlerin yok edilmiş olmasıdır yahut buna yönelik çaba içinde olunmasıdır. Kişi, bilgi dağarcığını genişlettikçe, özgür düşünüş ve özgür eyleyişe giderek daha fazla yaklaşacaktır. Kişinin asıl özgürleşmesi ise, bu düşünüş ve eyleyişlerin yeni ve özgün yaratılarla desteklenmesidir, daha doğrusu buna yol açmasıdır. Kişinin kendi gündelik hayatında karşılaştığı deneyimlerden çıkarsadığı ve yorumlayıp özümlediği bilgi de bir şeydir

gerçi, buna örtük bilgi diyebiliriz; ama kalıcılık, yani bireylerden bireylere aktarılabilmesi bağlamında, bir bilgi taşıyıcısı olarak kitapların yerinin kolay kolay alınabileceğini sanmıyorum. Tabii, kitapların, bireysel anlamda tabi olma zincirini kırarak demirden bir makas olduğunu söylemenin yanında, bireyin, tabi olma ilişkisini sürdürmesine hizmet edebileceğini de burada belirtmek gerek. Ama bu, biraz da iddialı olarak denilebilir ki, kitapların var-oluşsal anlamında yer alan bir şey değildir. Kitapların, bir şeyleri değiştirme, yeni şeyleri ortaya çıkarma anlamında, ufuk açıcı olduğunu, karanlıktansa aydınlığı imlediğini söylemek daha gerçekçi ve olması gerektir. Böyleyken kitapların karanlığa da hizmet edebileceğini söylemek çelişki değil midir? Görünüşte, evet; ama sadece görünüşte! Şöyle ki, kitapların değiştirici, hatta devrimci gücü, ilk ortaya çıktıklarından bu yana çağlar boyunca o denli boyutlara ulaşmıştır ki, bu değiştirici ve devrimci gücü yadsıyıp ona karşı çıkmak amacıyla, bir bütün olarak kitap fikrine karşı çıkmak, en aptal kişinin bile yanaşacağı bir şey değildir. Aksine, kitapların bu gücünü kabul edip, onunla mücadeleyi, yine kitap biçiminde ama karanlık fikirlerle bezeli olarak yapmak çok daha mantıklı görünmektedir. Karanlık fikirlerle dolu bunca kitabın ortalıkta dolaşmasının açıklaması da budur. Karanlık fikirlerle bezeli kitaplara alan açmak için, sansür mekanizmasının nasıl işletildiği de ayrı bir konudur; ama biz şimdilik buralara girmeden hemen geri dönelim konuya: Kitaplar özgürleştirir! Kitaplar, kişinin ilkin bireysel anlamda aydınlanmasını sağlar, hiç değilse buna zorlar, düşünmeye, sorgulamaya, kuşkulanmaya iter ve giderek biraz daha özgürleştirir, ama her şey de asıl bundan sonra başlar...

Bireysel anlamda kitapların özgürleştirdiğini söyledik. Pekiyi, toplumsal anlamda bu nasıl olacak? Aslında, bireysel düzlemde gerçekleşenin, düz bir hatta ilerler gibi ilerlemeyeceği, başka söyleyişle, eksiksiz bir yansıma şeklinde olmayacağı açık olmakla birlikte, kabaca, bu sefer de toplumsal düzlemde gerçekleşeceğini söylemek çok da yanlış olmayacaktır. En azından bu yazı dâhilinde, böyle söylenmesinin yeterli olacağına inanıyorum. Bireysel düzlemde özgürleşmiş, bağımsızlaşmış ve aydınlanmış kişilerin, bireyseli aşarak, kolektif bir bütün içinde, toplumsal dönüşümleri ve buradan da tüm insanlığın aydınlık ve özgür dünyasını yaratmayı zorlamaları, geçmişte yaşanmış deneyimlerden de görülebileceği üzere, mantikî bir yönelimdir adeta. Hani Nâzım Hikmet de diyor ya;

*“Yine kitapları, türküleri, bayraklarıyla geldiler,
dalga dalga aydınlık oldular,
yürüdüler karanlığın üstüne.
Meydanları zaptettiler yine,”¹*

diye, tıpkı bunun gibi, ellerinde, okuyup özgürleştikleri, aydınlandıkları kitaplar oldukları halde kolektifi oluşturan bireyler, toplumsal özgürleşmenin de itici gücü olacaklardır. Toplumsal özgürleşme dediğimizde de, bundan, kuşkusuz, özgürlük sunmayan ve sunamayacak olan mevcut toplumsal formasyonların bir reddini, onlara bir karşı duruşu, bir itirazı ve buradan da bir değişimi, başka bir dünyanın mümkünliğini anlamak gerekmektedir, tıpkı, bisikletin karşı

¹ Nâzım Hikmet Ran'ın Hürriyet Kavgası şiirinden.

duruşundan bahsederken söylediğimiz başka dünyanın mümkünlüğü gibi.

Buraya kadar yazılanlardan, bisikletler ile kitaplar arasındaki arkadaşlık veya yakınlık ilişkisinin biraz daha açıklığa kavuştuğunu düşünebiliriz. Ayrıca açıklamaya, başka ek şeyler söylemeye gerçekten gerek var mı? Ama her şeyi okuyucuya bırakırsak, bu yazı amaçsız bir hâl almaz mıydı? Madem her şeyi okuyucu kendi kendine anlayacak, o halde yazı yazmanın bir anlamı olur muydu hiç? Öyleyse, diyelim ki anlamamış okuyucu, biz açıklayalım da boşa gitmesin bunca çaba.

Bisiklet özgürlüktür, dedik. Sonra dedik ki, bu bir karşı duruştur, itiraz etmenin bir aracıdır, başka dünya isteğinin dile gelmesidir. Bisiklet; savaşların olmadığı, doğanın tahrip edilmediği, insanların birbirlerine yabancılaşmadığı, sağlıklı nesillerin yetiştiği bir toplum istiyor, dedik. Sonra kitaplara geçtik ve dedik ki, *Kitaplar özgürleştirir*. Kitaplarla aydınlanan kişiler, önce bireysel düzlemde özgürleşir, ardından kolektif içinde yer alarak, toplumsal özgürleşmenin itici gücü olur, dedik. Toplumsal özgürleşmeyi de, özgürlük sunmayan bugünkü toplumsal formasyonların reddi olarak ve yeni bir inşa olarak niteledik. Demek ki kitaplar da bisikletler de aynı şeyi istiyor, aynı şey için simgeleştiriliyorlar! Çünkü bisikletin istediği ve bizleri hayal etmeye zorladığı doğanın tahrip edilmediği bir dünya, kitapların bizlere sunduğu bilgi ile aydınlanan dimağların kuracağı dünyadan başka bir şey değildir. Çünkü bisikletin istediği ve bizlere anlatmaya çalıştığı savaşı bilmeyen insanlık, kitapların bize anlattığı o güzel dünyadaki insanlardan başkası değildir. Çünkü bisikletin bahsettiği sokakta oynayan o çocuklar, kitaplarda bahsedilen mutlu çocuklardan başkası değildir. Çünkü bisikletin istediği dünya, kitapların içinde anlatılan o dünyadan başkası değildir.

Bisiklet özgürlüktür ve kitaplar özgürleştirir! Çevirdikçe sayfalarını kitaplarını, özgürleşiyor insan ve çevirdikçe pedallarını bisikletin, güzelleşiyor hayat!

İşte bisikletlerle kitapların o güzel arkadaşlığı! Haksız mıymışız yani?

Vardırız işte işi sonuna, dilerim bulaştırmamışızdır elimize yüzümüze, memnun kalmadıysanız eğer, bir şarkıyla bitirelim de, belki o zaman bunca okuduğunuza değer:

Popumuz selelerde, rüzgârlar yüzümüzde,

Biz gideriz yollarda hop yollarda.

Kitaplar çantamızda, ayaklar pedallarda,

Biz bineriz şeytan arabasına hop şeytan arabasına!

Eyvah ki hem de binlerce eyvah! İşin içine şeytan girdi! Elden ne gelir, girdi bir kere! Hem girmeseydi daha mı iyiydi sanki? Şeytan işin içine girmeseydi ne kitap olurdu, ne bisiklet! Öyle ya bisiklet şeytanın arabasıysa, kitaplar da şeytanın bize mesajlarını ilettiği aracıdır. Bilmem ama, bize şeytan gerek galiba!

Haydi bakalım, şimdi boş kalsın meydan, insin perde yukarıdan, gidiversin evli evine, köylü köyüne, yalısı olan da yalısına, hani doyardı yüzlerce insan, fiyatının yarısına!